

Prelüüd, fugett ja postlüüd: mõtteid rahvuslusest ja rahvuslikust muusikast kolmes osas¹

Anu Kõlar

Rahvamuusika ja muusika rahvuslikkus oli Urve Lippuse üks tähtsamaid huvi- ja uurimisvaldkondi. Tema esimesed teadustööd – venekeelne kandidaadiväitekiri eesti runolauludest (1985) ja ingliskeelne dissertatsioon linearsest muusikalisest mõtlemisest (1995) – kuuluvad etnomusikoloogia teooriasuunda. Analüüsist liikus ta edasi avaramasse arutluse rahvusluse rollist kultuuri- ja muusikaloos, kus tema uurijateed jäid piiristama 2002. aastal publitseeritud ulatuslik artikkel „Omakultuur ja muusika” (Lippus 2002a) ning 2013/2014 kirjutatud „Sissejuhatus. Muusikalookirjutus 21. sajandi algul” uuele Eesti muusikaajaloole, kus muude teemade kõrval on juttu rahvusluse mõjust mineviku mõtestamisel. Nende kahe vahele ja järele mahtus mitu uurimust Veljo Tormisest: tema teoste helikeelest, ettekannetest ja retseptisioonist, samuti komponisti elukäigust, mõtlemislaadi mõjutajatest ja tõekspidamistest.

Oma rohkete rahvuslusekäsitluste eesmärgi on Urve Lippus sõnastanud nii: „Meie enda [eesti muusikaloolaste ja lugejate – AK] jaoks on väga vaja puhastada rahvuslikust muusikast mõtlemine ja kirjutamine sellele kuhjunud kivinenud hoiakutest ja propagandamürast – viimast leiame nii nõukogude ajast kui ka varasematest ja hilisematest aastatest” (Lippus 2002b: 5). Tõepoolest: rahvuslus, mis ideestikuna sündis 19. sajandi teisel poolel, kujunes erinevates poliitilistes ja kultuurikontekstides pikaks ajaks mõjukaks nii Lääne-Euroopas kui ka Eestis. Lippus näitas, et juba rahvusluse mõiste ise on tähendustes ja hinnangutes sedavõrd „laetud” ja ambivalentne, et pakub tuge ja õigustust erinevatele võimudele ja kultuuriloolastele, kuid ka müstikutele, eugeenikutele ning rahvuse naeruvääristajatelegi.

Piiristades rahvusliku muusika, stiili ja ideestiku üldkontseptsiooni, tugines Urve Lippus mitmetele kaasaja uurijatele, näiteks Carl Dahlhausi tõdemusele, et rahvuslikkus on vähem tuvastatav helitöodes endas, pigem nende retseptisioonis ning muusika poliitilises ja sotsiaalpsühholoogilises funktsioonis (Dahlhaus 1974: 84, 1980b: 91–92). Richard Taruskin, kes võrdles rahvusluse tähendust suurte ja väikeste kultuuride jaoks, leidis, et just viimased on püüdnud oma rahvuslikku eripära rõhutada, tõestamaks oma täisväärtuslikkust n.-ö. kõrgema, universaalse muusika ees (Taruskin 2001: 690–694). Neist mõtetest lähtudes analüüsis Urve Lippus ligi paarikümne 20. sajandi algupoole kultuuritegelase ja muusikaloolase (sh. Rudolf Tobiase, Peeter Ramuli, Leenart Neumani, Anton Kasemetsa ja Karl Leichter) kirjutisi. Ta tõi välja hinnangute ja arusaamade mitmekesisuse ja muutumise, rõhutades näiteks, et kui kahe maailmasõja vahelisel perioodil otsiti professionaalses muusikaloomingus ja elitaarses kunstimaitses uudsust ning eelistati n.-ö. rahvusliku vaimu tabamist, siis lihtsama publiku jaoks olid olulised hõlpsalt tuvastatavad rahvuslikud märgid – viisid, süžeed või tekstid.

Kui Eesti esimesel iseseisvusajal „ei tekkinud veel küsimust, kuidas eesti muusikat piirata – siinse muusikaolu oli rahvuslikult homogeenne” (Lippus 2002a: 78), siis viimastel kümnenditel on arusaam „oma” muusikast põhjalikult muutunud. Oleme teadvustanud, et minevikus on siinset kultuuri üles ehitatud ja kujundanud mitu erinevat rahvast (eelkõige baltisakslased) ja traditsiooni, mistõttu tänaste arusaamade kohaselt kuulub „Eesti muusikalukku [...] kõik, mis on siinset muusikaolu mõjutanud” (Lippus 2013/2014).

Nagu juba märgitud, oli Veljo Tormis Urve Lippuse jaoks üks südamelähedasemaid loojaid. Võib arvata, et nende ühine kiindumus rahvapärimusse ja sagedased omavahelised arutelud kujunesid mõlemale rikastavaks. Kõige tihedam koostöö oli neil 1997. aastal, kui Tormis pidas vabade kunstide professorina kümme loengut Tartu Ülikoolis ning Lippus need salvestas ja ümber kirjutas, täpsustas, viimistles ja kommenteeris tekste, otsis juurde fotosid, dokumente ja muusikanäiteid. Ühistöös anti välja „Lauldud sõna” (2000), üks põnevamaid ja paljutahulisemaid jutustusi loovisiksusest ja viimaste aastakümnete kultuurist.

Üks Urve Lippuse rollidest oligi Tormist n.-ö. teaduslikumaks tõlkida. Vähendamata komponisti mõttekäikude poeesiat – näiteks tema tuntuimas lausungis „mitte mina ei kasuta regilaulu, vaid regilaul kasutab mind, et minu kaudu ennast väljendada” (Kaljuvee 2007) –, leidis Lippus, et Tormise teoste mõ-

¹ Artikli eestikeelse täisversiooni võib leida Res Musica veebilehelt (<https://resmusica.ee>).

jukus ei tulene mitte rahvaviisi maagilisest kordumisest, vaid meisterliku professionaalsusega läbikomponeeritud kunstilisest tervikust.

Veljo Tormise ja Urve Lippuse lahkumisega sai mööda ilus aeg meie rahvuse ja rahvuslikkuse loos. Nad mõlemad pidasid oluliseks oma rahvuslikku kuuluvust ja identiteeti, väärtustasid põlvest põlve kantud lugusid ja muusikat. Nad mõlemad avardasid rahvuslikku mõtlemist, lubades mujalt värsked tuuli: Tormis teiste rahvaste muusikate näol ja Lippus kaasaegsete ja üha uuenevate uurimissuundade ja küsimusepüstituste kaudu.